

วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ

อุรักลาโว้ยเกาะลันตา: กลุ่มชาติพันธุ์และการเมืองเรื่องพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน

Urak Lawoi at Lanta Island: Ethnic group and politics of space at Andaman coastal

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ^{ก1}

Chainarong Sretthachau^a

^กคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

^aFaculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการอธิบายความหมายพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยและการเมืองเรื่องพื้นที่ที่กระทบต่อสิทธิและวิถีชีวิตของพวกเขา โดยศึกษาจากพื้นที่ของอุรักลาโว้ยบริเวณเกาะลันตาบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดกระบี่ โดยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ก้นอภิปรายกลุ่ม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ระหว่างเดือนเมษายน 2557 จนถึงเดือนกรกฎาคม 2559 ผลการศึกษาพบประเด็นสำคัญดังนี้ ประการแรก กลุ่มชาติพันธุ์มีความรู้ทางกายภาพเกี่ยวกับพื้นที่ทั้งที่ดินและทะเลเป็นอย่างดี ในทางพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทั้งสองประเภทมีความอุดมสมบูรณ์และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย ขณะที่พื้นที่ทางความคิดหรือพื้นที่ในจินตนาการ กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยถือว่าธรรมชาติทุกประเภทรวมถึงตัวมนุษย์มีศักดิ์เป็นเจ้าของ พวกเขาจึงไม่มีแนวคิดกรรมสิทธิ์ปัจเจกเหนือพื้นที่และทรัพยากร แต่พื้นที่และทรัพยากรในพื้นที่เป็นกรรมสิทธิ์ของส่วนรวม ประการที่สอง ในบริบทของการพัฒนาได้เกิดพื้นที่ทางสังคมหรือ “การเมืองเรื่องพื้นที่” โดยมีการให้นิยามความหมายพื้นที่ซ้อนทับลงไปบนพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยทั้งเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนและเพื่อการอนุรักษ์ของรัฐ แต่การอนุรักษ์ของรัฐในระดับปฏิบัติการ ก็เอื้อให้กับทุน ทำให้เกิดการเมืองเรื่องพื้นที่ ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยถูกเบียดขับออกไปจากการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งเป็นการละเมิดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิชนพื้นเมืองโดยเฉพาะสิทธิตามประเพณีเหนือดินแดนและเขตแดนที่มีมาแต่บรรพชน บทความนี้ที่ใช้แนวคิดพื้นที่ (space) ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองเรื่องพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน และเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relation) ที่ไม่เท่าเทียม

¹Corresponding author, E-mail address: freeriver1@gmail.com

กันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐและทุน และมีข้อเสนอให้ทุนทำธุรกิจโดยยึดหลักธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ขณะที่รัฐต้องปฏิบัติตามปฏิญญานานาชาติว่าด้วยสิทธิชนพื้นเมือง

คำสำคัญ: อูรักลาโว้ย; กลุ่มชาติพันธุ์; การเมืองเรื่องพื้นที่

Abstract

This article explained the “the meaning of space of Urak Lawoi ethnic group and politic of space in Andaman coastal”. As the study concept, the space was used to analyze the data, which had collected from Urak Lawoi communities in Lanta island located in the coastal areas of the Andaman, Krabi province, from April 2014 to July 2016, by using methods of participant observation, group discussion and key informant interview, the findings revealed as followings; First, Urak Lawoi has intimated knowledge on their space both land and sea. In term of the first space, land and sea are fertiled and are important for their livelihoods. For second space, Urak Lawoi believed that nature and human belonged to the super-natural and they do not have the concept of private property, but a common property. Second, within the context of development, the space which belongs to Urak Lawoi was given a new meaning by private sector and state as space to generate economic income and conservation. However, the practices of conservation by state is by covert the profits for tourism. This overlay meaning of the space is “social space” or “politic of space” and it disposed Urak Lawoi from access to natural resources and violated the Declaration on the Rights of Indigenous People, especially the customary rights of land and territory which they inherited from their ancestors. In conclusion, this article used the concept of space which revealed the politics of space in the Andaman coastal area and unequal power-relations among the ethnic group, the private sector and the state. This article provided recommendations that the private sector must comply with principle of Business and Human Rights, while the state must comply with the United Nations Declaration on Rights of Indigenous Peoples.

Keywords: Urak Lawoi; Ethnic group; Politics of space

บทนำ

ชาวเลบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทย ประกอบด้วย 3 กลุ่มชาติพันธุ์คืออูรักลาโว้ย มอแกน และมอแกลน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานและดำรงชีวิตบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ก่อนหน้าการแบ่งเส้นเขตแดนรัฐ-ชาติ คนกลุ่มนี้มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานและทำมาหากินบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน แต่เมื่อมีการแบ่งเส้นเขตแดนและการเข้ามามีการจัดการของรัฐ และการที่พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งชุมชนของชาวเลถูกแย่งชิง

จากกลุ่มทุนทำให้การเคลื่อนย้ายตามวัฒนธรรมความเชื่อเดิมไม่สามารถทำได้ ทำให้ชาวเลกลุ่มต่าง ๆ ต้องตั้งถิ่นฐานถาวร แต่วิถีชีวิตของพวกเขาก็ยังขึ้นอยู่กับทะเลบริเวณชายฝั่งอันดามัน

ชาวเลเป็นที่รู้จักในสังคมไทยมากยิ่งขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์สึนามิในปี 2547 โดยสื่อมวลชนได้เสนอให้เห็นว่าคนกลุ่มนี้รอดชีวิตจากสึนามิเพราะมีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับทะเลและมีความรู้เกี่ยวกับสึนามิเป็นอย่างดี ชาวเลจึงเป็นที่สนใจของสังคมไทย ที่สำคัญคือ เหตุการณ์สึนามิได้เผยให้เห็นว่าชาวเลกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีปัญหาเกี่ยวกับแย่งยึดพื้นที่ที่ดินที่เป็นเขตแดนของบรรพชน ดังเช่น ชาวมอแกนและอุรักลาไวจที่หาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ตถูกนายทุนออกเอกสารสิทธิ์ทับที่ดินและขับไล่พวกเขาออกไปจากเขตแดนของบรรพชนและทำให้เกิดความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงกับชาวเลตามมาบ่อยครั้ง

ขณะที่วงวิชาการพบว่าเมื่อรัฐมีนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ให้อันดามันเป็นที่ท่องเที่ยวจนมีชื่อเสียงระดับโลก กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชาวเลถูกจัดให้เป็นยิปซีทะเล (sea gypsy) ที่ให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยววัฒนธรรมที่แปลกประหลาดของพวกเขา (นฤมล อรุโณทัย และคณะ, 2557)

นอกจากนั้น ชาวเลในหลายพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันยังประสบกับปัญหาการแย่งยึดที่ดินและถูกควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรจากนโยบายอนุรักษ์ของรัฐ

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจที่ตั้งชุมชนบริเวณเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ พวกเขาไม่เพียงแต่เผชิญกับปัญหาการแย่งยึดที่ดินเท่านั้น แต่ทะเลที่เป็นพื้นที่ทำมาหากินก็ถูกแย่งยึดด้วย ดังนั้น การทำความเข้าใจวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับพื้นที่ของชาวเลจึงไม่ได้มีขอบเขตเรื่องเฉพาะที่ดินที่มีหรือไม่มีเอกสารสิทธิ์เท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงทะเลที่เป็นพื้นที่ทำมาหากินของพวกเขาด้วย ซึ่งเรียกรวมกันว่าดินแดนและเขตแดนของบรรพชน

ที่ผ่านมา วงวิชาการให้ความสำคัญกับประเด็นพื้นที่ แต่ส่วนใหญ่เน้นไปที่การต่อรองทางวัฒนธรรมของผู้คนบนพื้นที่ เช่น งานของธราปณี เสาวภาสศิริกุล, 2552 ที่พบว่าการสร้างพื้นที่ทางสังคมมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ คือการที่พวกเขามีสัญลักษณ์ทั้งของปัจเจกและกลุ่มที่นำไปสู่การช่วงชิงความหมายในสังคมเพื่อให้เห็นการสร้างพื้นที่ในความสัมพันธ์ต่าง ๆ กับผู้คนและวัฒนธรรม ขณะที่งานของยศ สันตสมบัติ (2547) ชี้ให้เห็นว่า ชายแดนคือพื้นที่พิเศษที่มีการต่อสู้กันทางวัฒนธรรมหรือการเมืองเรื่องวัฒนธรรมบนพื้นที่ที่ฝ่ายต่าง ๆ ผลัดซ้ำสร้างใหม่ในการเจรจาต่อรองระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งไปมาหาสู่และทำการค้าบริเวณชายแดนและข้ามพรมแดนของรัฐ-ชาติ

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่และวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงกรรมสิทธิ์ในที่ดินของชาวเล มีงานที่สำคัญคือ ทักษะวัฒนธรรมชาวเล (นฤมล อรุโณทัย, 2557) ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจชาวเล ทั้งมอแกน มอแกน และอุรักลาไวจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะมิติความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม งานศึกษาดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่าอุรักลาไวจไม่มีแนวคิดเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ปัจเจกและทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจไม่มีสิทธิในที่ดินตามกฎหมาย

บทความนี้จะเน้นไปที่พื้นที่ทั้งที่ดินทั้งที่เป็นที่ดินและทะเลของชาวอุรักลาไวจ โดยอธิบายให้เห็นความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในการอธิบายพื้นที่ทางกายภาพ วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับพื้นที่ และการให้ความหมายพื้นที่ และการทำความเข้าใจการเมืองเรื่องพื้นที่ของดินแดนและเขตแดนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ โดยใช้

แนวคิดพื้นที่ (space) เข้าช่วยในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้เลือกศึกษาอุรุกวัยจากเกาะลันตาเนื่องจากบริเวณนี้ถือว่าเป็นเมืองหลวงของกลุ่มชาติพันธุ์อุรุกวัย (นฤมล อรุโณทัย, 2557) และมีการใช้พื้นที่หาปลาของชาวอุรุกวัยจากเกาะลันตาเป็นที่พักผ่อนและเดินทางผ่าน รวมทั้งมีการประกาศอุทยานแห่งชาติทับที่ดินและทะเลของกลุ่มชาติพันธุ์อุรุกวัย

การทำความเข้าใจพื้นที่ดังกล่าว นอกจากจะเห็นถึงการให้ความหมายของพื้นที่ทั้งที่ดินและทะเลของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชาวเลแล้ว ยังจะทำให้เห็นการเมืองเรื่องพื้นที่และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับฝ่ายต่าง ๆ ที่ปฏิบัติการเหนือพื้นที่ของพวกเขาด้วย

จุดมุ่งหมายของบทความ

ประการแรก เพื่อศึกษาการให้ความหมายพื้นที่และวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรุกวัยจากเกาะลันตา

ประการที่สอง เพื่อศึกษาการให้ความหมายพื้นที่ของรัฐและทุนและกระทบต่อสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์อุรุกวัยจากเกาะลันตา

วรรณกรรมปริทัศน์ และกรอบแนวคิด

แนวคิดพื้นที่เป็นประเด็นที่นักมานุษยวิทยาให้ความสำคัญ แต่เดิมนักมานุษยวิทยาใช้พื้นที่ในความหมายของพื้นที่ทางกายภาพ (physical space) หรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เพื่ออธิบายให้เห็นถึงบริบทของชุมชนที่เข้ามาศึกษา ต่อมาในทศวรรษ 1980 นักมานุษยวิทยาได้มุ่งทำความเข้าใจหมู่บ้าน ความคิดเรื่องพื้นที่ที่ถูกนำมาใช้ในการอธิบายหมู่บ้าน ทำให้เห็นว่าพื้นที่ไม่ได้มีความหมายแต่เพียงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น (ชยันต์ วรรณะภูติ, 2549)

สำหรับแนวคิดพื้นที่ของนักคิดหลังทันสมัยเป็นแนวคิดที่ Foucault และ Lefebvre พัฒนาขึ้นมาในทศวรรษ 1970 โดยแรกเริ่มนั้น Foucault เชื่อว่าพื้นที่ถูกทำให้ไม่มีชีวิต หยุดนิ่งตายตัว ไม่มีปฏิสัมพันธ์ ไม่เคลื่อนไหว (Kahn, 2000) ต่อมาในทศวรรษ 1980 และ 1990 Soja (1996) ได้ประยุกต์แนวคิดนี้ทำให้เข้าใจความหมายของคำว่าพื้นที่ลักษณะที่สาม (third space) หรือพื้นที่ทางสังคม โดย Soja ได้ประยุกต์แนวคิดพื้นที่ดังกล่าวมาใช้ในการกล่าวถึงพื้นที่ทางสังคมในฐานะของสิ่งที่ฝังอยู่ในปฏิบัติการทางสังคม (habitus of social practice) ที่ความคิด เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ และความหมายมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

งานศึกษาเรื่อง Tahiti Intertwined : Ancestral Land, Tourist Postcard, and Nuclear Test Site ของ Kahn (2000) ได้ทำให้แนวคิดพื้นที่ของ Lefebvre ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดย Kahn ระบุว่า Lefebvre แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกันคือ พื้นที่ลักษณะแรก (first space) หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพ/พื้นที่การรับรู้ พื้นที่ลักษณะที่สอง (second space) หมายถึง พื้นที่ทางความคิดหรือพื้นที่ในจินตนาการ และพื้นที่ลักษณะที่สาม (third space) หมายถึง พื้นที่ทางสังคมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นรูปธรรม และพื้นที่ทางความคิดที่เป็นนามธรรม พื้นที่ทางความคิดนั้นเกิดขึ้นในความคิดที่ให้ความหมายต่อพื้นที่ทางกายภาพซึ่งทำให้เกิดจินตนาการขึ้นมา Kahn ได้ทำให้พื้นที่ลักษณะที่สามหรือพื้นที่ทางสังคมของ Lefebvre มี

ความชัดเจนมากขึ้นอีก เพราะทำให้เห็น “การเมืองเรื่องพื้นที่” (politics of space) จากการที่ฝ่ายต่าง ๆ เข้าต่อสู้ช่วงชิงกันเพื่อให้นิยามความหมายพื้นที่ของเกาะตาฮิติโดยคนท้องถิ่นไม่ได้ให้ความหมายว่าตาฮิตีสวยงาม แต่เป็นท้องทะเลสำหรับการทำมาหากิน แต่ตาฮิติถูกให้ความหมายจากคนข้างนอกว่าเป็นดินแดนแห่งสวรรค์ ขณะที่ฝรั่งเศสมองตาฮิติว่าไม่มีความหมาย สามารถทดลองอาวูธนิวเคลียร์ได้ การให้ความหมายที่แตกต่างกันนี้นำไปสู่ความขัดแย้งในช่วงที่ฝรั่งเศสใช้เกาะแห่งหนึ่งของหมู่เกาะตาฮิติทดลองระเบิดนิวเคลียร์ จนกระทั่งมีการจลาจลตามมา แต่ในวันต่อมาก็ได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวตาฮิติต่อไปเสมือนว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษานี้ มีกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ประการแรก ใช้แนวคิดพื้นที่ลักษณะแรกและลักษณะที่สองเข้าอธิบายให้เห็นพื้นที่ทางกายภาพโดยอาศัยความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจ การดำรงชีวิตของคนกลุ่มนี้ที่สัมพันธ์กับพื้นที่ทั้งที่ดินและทะเล และการให้ความหมายพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจที่ตั้งชุมชนบนเกาะลันตา ทั้งความหมายทางด้านจิตวิญญาณและโลกทัศน์

ประการที่สอง นำแนวคิดพื้นที่ลักษณะที่สามมาใช้ในการอธิบายการเมืองเรื่องพื้นที่ โดยอธิบายให้เห็นถึงการเข้ามาให้ความหมายพื้นที่ของรัฐและทุนที่ซ้อนทับลงไปบนพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจ โดยทุนได้ให้ความหมายว่าท้องทะเลที่เป็นที่ทำมาหากินของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจว่าเป็นพื้นที่สำหรับการจอดเรือเดินสมุทรเพื่อส่งสินค้าออกไปยังต่างประเทศ ขณะที่รัฐมีการให้ความหมายพื้นที่ว่าพื้นที่ทำกินและทะเลของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจเป็นพื้นที่อนุรักษ์และในทางปฏิบัติการมีการแอบแฝงประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว และอธิบายให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจจากการให้ความหมายดังกล่าว

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้ศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจที่ตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาใหญ่ อำเภอลันตา จังหวัดกระบี่ คือ ชุมชนหัวแหลม 3 และชุมชนสังกาอู๋

วิธีการเก็บข้อมูลและระยะเวลาในการศึกษา

บทความนี้เก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) เพื่อให้เห็นถึงพื้นที่ทางกายภาพและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจ การอภิปรายกลุ่ม (group discussion) ในชุมชนสังกะอู๋และหัวแหลม 3 จำนวน 20 คน เพื่อให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และการให้ความหมายพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจ และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (keyinformant) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจที่เป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการให้ความหมายที่ซ้อนทับลงบนพื้นที่และผลกระทบต่อสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจ รวมทั้ง

สัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้านและเจ้าของแพปลาเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจจากการให้ความหมายพื้นที่ของรัฐและทุน จำนวน 8 คน โดยเก็บข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2557 จนถึงปี พ.ศ. 2559

ผลการศึกษา

อุรักลาโวจเกาะลันตา

เกาะลันตาเป็นเกาะขนาดใหญ่บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ในจังหวัดกระบี่ บริเวณปลายสุดของเกาะลันตาคือที่ตั้งชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจบ้านหัวแหลม 3 และบ้านสังกะอู้ ทางด้านบนเกาะเป็นป่าเบญจพรรณและพื้นที่สวนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจ บริเวณที่ติดกับทะเลมีที่ราบเล็ก ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนหัวแหลม 3 ส่วนที่ราบเล็ก ๆ ทางปลายสุดของเกาะเป็นที่ตั้งของชุมชนสังกะอู้ ขณะที่บริเวณชายทะเลมีหาดทรายและหาดหิน หาดทรายเป็นแหล่งอาศัยของกุ้งและปู หาดหินเป็นแหล่งอาศัยของหอยชนิดต่าง ๆ เช่น หอยดีเตบ (หอยนางรมเล็กหรือหอยนางรมปากจีบ) นอกจากนี้ยังมีหมึกไว้วาย และปลิงทะเลด้วย

ทะเลบริเวณนี้มี 2 เกาะ คือ เกาะเหล็ก และเกาะกลวง รอบเกาะกลวงมีหาดที่เป็นที่อยู่อาศัยของหอย กุ้ง และปู ส่วนใต้ท้องทะเลบริเวณนี้ กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจจะบอกว่า มีลักษณะเป็นหลุมสลักกับเนิน แนวปะการัง และหิน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกุ้ง หอย ปู ปลา เช่น ปลานกแก้ว ปลาการ์ตูน ปลาลายเสือ ม้าน้ำ เป็นต้น ทะเลบริเวณนี้ยังพบสัตว์หายากและใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่ โลมาเล็ก โลมาใหญ่ พะยูน ฉลามวาฬ ม้าน้ำ เต่าตะนุ เต่ากระ เต่าทะเล เต่ามะเฟือง ดาวทะเล ปลิงทะเล นอกจากนี้ยังมีปะการังและเห็ดหลุมด้วย ทะเลบริเวณนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์มาก

บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ตั้งชุมชนและที่ทำกินของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นมายาวนาน ผู้อาวุโสในหมู่บ้านได้เล่าถึงประวัติของชุมชนหัวแหลม 3 ว่า ก่อน พ.ศ. 2482 มีชาวมุสลิมชื่อว่า นายอุโหม หมาดปิ้ง ได้อพยพมากับเรือสินค้าจากอินโดนีเซีย ต่อมาได้แต่งงานกับนางอิต๊ะ หญิงสาวกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจ และได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ แรกสุดอยู่บริเวณป่าแถว ๆ ใกล้ชายทะเล ในยุคนั้นกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจได้ทำข้าวไร่และมีเสื่อขูดขุม ต่อมาได้ย้ายลงมาอยู่ริมชายหาดบริเวณ “แหลมมูตา” ซึ่งเป็นชื่อเดิมของชุมชน แต่หลังเหตุการณ์สันามิทางราชการได้เปลี่ยนชื่อบ้านแหลมมูตาเป็นบ้านหัวแหลม 3 โดยอ้างว่าเพื่อให้เกิดความสะดวกในการให้ความช่วยเหลือ และมีการจัดระเบียบการสร้างบ้านใหม่เพื่อรองรับเหตุการณ์สันามิที่อาจจะเกิดขึ้นอีก

ระยะเริ่มแรกของการตั้งชุมชนมีครัวเรือนเพียง 2 ครัวเรือน ต่อมาได้มีการขยายหมู่บ้านและมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในระหว่างที่เก็บข้อมูล ชุมชนหัวแหลม 3 มี 27 ครัวเรือน ประชากร 100 คน กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจในชุมชนหัวแหลม 3 ร้อยละ 90 นับถือศาสนาอิสลาม ที่เหลือร้อยละ 10 นับถือศาสนาพุทธ ในหมู่บ้านมีมัสยิด 1 แห่ง เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของมุสลิม ขณะที่อุรักลาโวจที่นับถือศาสนาพุทธจะไปทำบุญที่วัดเกาะลันตาห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตรกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจในชุมชนหัวแหลม 3 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยผู้ชายจะออกทะเล ส่วนเด็กและผู้หญิงจะช่วยแปรรูปอาหาร มีเพียงร้อยละ 30 ของครัวเรือนทั้งหมดทำสวนยางควบคู่กับการทำประมง

สำหรับชุมชนสังกะอู๋ที่ตั้งอยู่ปลายสุดของเกาะลันตา กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจจะระบุว่า คำว่าสังกะอู๋มาจากบริเวณชายทะเลบริเวณอ่าวพร้าวริมทะเลของหมู่บ้านมีก้อนหินใหญ่คล้ายเหือกปลา “สังกะอู๋” หรือกระเบนราหู กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจมีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาว่า เคยมีปลา “สังกะอู๋” ขึ้นมาเกยหาดที่อ่าวพร้าว และถูกเจ้าที่ชื่อว่าให้อยู่ตรงนั้น ปลา “สังกะอู๋” จึงกลายเป็นหิน กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจถือว่าสังกะอู๋เป็นเจ้าแห่งทะเล จึงให้ความเคารพโดยถือว่าเป็น “ไต่ะ” หรือทวด

ในระหว่างการเก็บข้อมูล ชุมชนสังกะอู๋มี 106 หลังคาเรือน ประชากร 500 กว่าคน หมู่บ้านแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มบ้าน คือ สังกะอู๋ อ่าวกลาง อ่าวมะพร้าว และอ่าวมะละ โดยบ้านสังกะอู๋เป็นศูนย์กลางของชุมชน

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจในชุมชนสังกะอู๋มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติกับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจในพื้นที่อื่น ๆ แถบทะเลอันดามัน ได้แก่ บ้านเกาะจำ บ้านศาลาด่าน บ้านหัวแหลม และบ้านโนไฉ ในจังหวัดกระบี่ และยังมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและมีการแต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจที่แหลมราไวย์ และเกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล และมอแกนที่เกาะเหลา จังหวัดระนอง

นอกจากนั้น กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจสังกะอู๋ทั้งสองแห่งยังมีการแต่งงานกับคนจีนและมุสลิมบนเกาะลันตา หากแต่งงานกับมุสลิมจะเปลี่ยนศาสนาไปเป็นอิสลาม แต่มีข้อแม้ว่าต้องปฏิบัติตามประเพณีความเชื่อของอุรักลาไวจ ห้ามละทิ้งโดยเด็ดขาด ในปัจจุบันที่มีคนจากต่างถิ่นเข้ามาหาพื้นที่เกาะลันตาเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการเจริญเติบโตการท่องเที่ยว ทำให้คนอุรักลาไวจที่สังกะอู๋แต่งงานกับคนในภาคอื่นด้วย เช่น แต่งงานกับคนอีสาน เป็นต้น

ประวัติศาสตร์และพื้นที่ในจินตนาการของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเชื่อกันว่าบรรพบุรุษของพวกเขาชื่อ “อูเมาะฮลาไวจ” (Orang Laut ออรัลลาอูต) หมายถึง คนแห่งทะเล ได้เดินทางจาก “กุนุงเตอไร” (Gunung Terai) มาขึ้นฝั่งเพื่อตั้งหลักแหล่งที่นี่ และเชื่อว่า “กุนุงเตอไร” อยู่ที่ “มะกะ” ซึ่งบางคนเชื่อว่าตั้งอยู่ที่จังหวัดอาเจะห์ ประเทศอินโดนีเซีย ขณะที่บางคนเชื่อว่าอยู่ที่ไทรบุรี ประเทศมาเลเซีย แม้มายูที่นี่ แต่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจก็ยังมีปฏิสัมพันธ์กับดินแดนของบรรพชนผ่านประเพณีลอยเรือที่มีความหมายว่าเป็นการส่งวิญญาณกลับไปยัง “กุนุงเตอไร” โดยในวันขึ้น 14-15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ เดือน 6 และเดือน 11 ของทุกปี จะจัดพิธีลอยเรือโดยใช้เรือ “เรือปือลาจัก” ที่ทำจากไม้ระกำและไม้ตีนเป็ด และใช้ไม้ไผ่ดอกแทนตะปู ใช้มัดปลายแหลมเล่มเดียวทำ ตกแต่งด้วยดอกไม้ มีการจำลองรูปคน เครื่องครัว รวมทั้งสัตว์เพื่อลอยไปกับเรือด้วยเพื่อเป็นการส่งวิญญาณบรรพบุรุษไปยังบ้านเกิดที่ “กุนุงเตอไร” ส่วนการจำลองสัตว์ลอยไปกับเรือก็เพื่อให้วิญญาณของสัตว์ที่เคยถูกฆ่าเป็นอาหารถูกปล่อยออกไปจากหมู่บ้าน การลอยเรือยังเป็นการสะเดาะเคราะห์เพื่อให้หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วย

พิธีลอยเรือถือว่าเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่มาก ในวันแรก กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจจะตัดไม้เพื่อทำเรือซึ่งต้องทำพิธีขอจากเจ้าที่เจ้าทางตอนหัวรุ่ง ไต่ะหมอบจะทำพิธีมอบหน้าที่ให้หัวหน้าก่อน จากนั้นหัวหน้าจะไปขอไม้จากเจ้าที่โดยมีเหล้า ยาสูบ หมากพลู ใบจาก ใบหนาด และแป้งที่ทิมหรือตำเป็นผงไปขอ สำหรับผู้หญิงจะทำขนมหวาน ข้าวเหนียว 7 สี เวลาบ่ายสาม ก็จะไปทำพิธีบอกกับไต่ะกะหมอบว่าจะมีพิธีลอยเรือ เมื่อถึงเวลาสองทุ่มจะเริ่มทำพิธีต่อเรือไปจนสว่างในวันต่อไป หลังบ่ายสามโมงในวันที่ 2 จะแห่เรือไปที่บ้านหัวแหลมและตั้งเรือ

ไว้ที่นั่น ค็นนั้นจะมีงานรื่นเริงสนุกสนาน มีรำมะนา และเมื่อน้ำขึ้นเต็มทีก็จะมีกาสดน้ำ “เลบาเล” กัน

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจะลอยเรือตอนเช้ามีดในวันทีสาม เวลาในการลอยเรือขึ้นกับไ้ะหมอ โดยไ้ะหมอจะดูว่าเทียนหันไปทางทะเลแล้วหรือยัง หากเทียนยังไม่หันถือว่าอาจจะมีสิ่งค้างคา ก็จะขอให้เทียนหันไปทางทะเล หลังจากนั้นจะไปทำพิธีขอและตัดไม้มาทำเป็นไม้กันผีที่เรียกว่า “ไม้ประดัก” มีการแห่และปักไม้ทั้งเจ็ดต้น ตอนค่ำก็ทำพิธีต่อ หากบ้านหลังไหนต้องการน้ำยาหรือน้ำมนต์ ก็เอาน้ำไปตั้งให้ไ้ะหมอทำพิธี ไ้ะหมอจะจุดเทียน มีด้าย และใช้เทียนหยด ใครมีเคราะห์ให้มีเคราะห์हुได้จากมะนาวเสียงตาย ไ้ะจะผ่ามะนาวดู และจะมีข้าวสารเหลือเอามาโปรยไล่สิ่งไม่ดีออกไป

พื้นที่และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ

จากการสนทนากลุ่มพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจะมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่าธรรมชาติทุกประเภทมีเจ้าของ ไม่ว่าจะเป็นดิน ต้นไม้ ทะเล รวมถึงตัวมนุษย์ด้วย ซึ่งตั้งอยู่บนความเชื่อแบบจิตวิญญาณนิยมและบางส่วนยังมีความเชื่อทางศาสนาอิสลามในกลุ่มอุรักลาไยจะที่แต่งงานกับมุสลิมด้วย ความเชื่อดังกล่าวเห็นได้จากการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับ “ไ้ะ” พิธีแต่ง “เปรว” ความเชื่อเกี่ยวกับการออกเรือ และพิธี “ปู้ยาเล ปู้ยาลาไยจ” กล่าวคือ

ความเชื่อเกี่ยวกับ “ไ้ะ” หรือทวด ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับ “ไ้ะอิชักกาอู้” หรือ “ไ้ะสั๊กกาอู้” ที่ทุกคนนับถือว่าเป็นเจ้าแห่งทะเล ภายในชุมชนยังมีศาลบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน คือ ศาลไ้ะสุรีจันทร ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน โดยเชื่อว่าไ้ะสุรีจันทรเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านให้ปลอดภัย ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 7 ของทุกปี กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจะจะทำพิธีบูชาไ้ะสุรีจันทร มีการนำของมาเช่นไข่ ไ้้ แก้ว เบ็ดอาหารต่าง ๆ โดยตัดหมูออกไป เนื่องจากคนเฒ่าคนแก่เชื่อว่าไ้ะสุรีจันทรเป็นมุสลิม

ในการทำพิธีจะมีไ้ะหมอมาจุดเทียนบอกกล่าวต่อบรรพบุรุษให้ช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลาน หากลูกหลานมีปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตัว ไ้ะหมอก็จะแก้ไข โดยการขอโทษไ้ะสุรีจันทร จากนั้นจะมีเล่นดนตรี รำรำมะนาและร้องร้องเง้ง ผู้ที่มาร่วมงานก็จะร่วมรำ กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจะถือว่าใครที่ได้ร่วมรำเป็นการได้บุญอีกด้วย

พิธี “แต่งเปรว” จัดขึ้นในเดือน 4 เพื่อทำความสะอาดเปรวหรือป่าช้าที่ หลังแต่งเปรวแล้วก็จะมีรำมะนา ร้องเง้ง เพื่อความสนุกสนานกัน

สำหรับความเชื่อที่เกี่ยวกับการทำประมง ในการออกเรือครั้งแรก กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจะจะดูฤกษ์ยามก่อนออกเรือและจะไม่นำเรือลงทะเลช่วงข้างแรมหรือที่เรียกกันว่า “คีนเดือนดับ” ถือว่าเป็นวันไม่ดี เพราะในคืนข้างแรมท้องฟ้าไม่มีแสงสว่าง ถือว่าทำให้ประกะอบกิจการใด ๆ ไม่สำเร็จ ถ้าหาปลาก็จะไม่ได้ปลา และเครื่องมือประมงอาจเสียหายได้

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจะทั้งสองชุมชนยังมีพิธี “ปู้ยาเล ปู้ยาลาไยจ” เป็นการบูชาแม่ย่านางเรือเพื่อเป็นการบอกกล่าวให้แม่ย่านางซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเรือให้คุ้มครองเมื่อออกทะเล ไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ และให้จับสัตว์ทะเลได้มาก ๆ การทำพิธีต้องเป็นช่วงเวลาน้ำขึ้น เพราะถือว่าจะได้โชค โดยมีไ้ะหมอเป็นผู้นำในการทำพิธี กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจะจะทำเรือด้วยกาบหมาก มีปลา 3 ตัว กุ้ง 3 ตัว ข้าวเหนียวเหลืออง เหล้า 1 เปียร์

1 ขนมหวานัจจ จูเตียน รินเหล้า รินเปียร์ แล้วลอยเรือออกทะเลหรือที่เรียกว่า “ส่ง”

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจหัวแหลม 3 ที่แต่งงานกับมุสลิม มีประเพณีทำบุญเรือที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของศาสนาอิสลาม โดยเจ้าของเรือทุกลำจะนำผลไม้หวานมาไว้ในเรือและเรียก “โตะใบ” ที่เป็นผู้มีความรู้ในเรื่องศาสนามาขอพรให้ทำมาหากินได้และให้อัลลอฮ์คุ้มครองให้ปลอดภัยจากลมพายุในยามที่ออกทะเล

เลี่ยนตาและความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า อุรักลาไวจเกาะลันตามีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาตลอด โดยเฉพาะชาวจีนและมุสลิม กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเล่าว่า พวกเขาเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อน ต่อมาคนจีนที่อุรักลาไวจเรียกว่า “จีน่า” (Cina) เข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อน โดยมาทำโป๊ะปลา และยังมีคนจีนที่เป็นเจ้าแม่จากปีนังเข้ามาเผาถ่านเพื่อส่งไปขายที่ปีนัง การเข้ามาของเจ้าแม่เผาถ่านมีการนำคนจีนมาเป็น “ไซฮู” หรือคนรับจ้างเผาถ่านด้วย ต่อมา “ไซฮู” บางคนก็ได้แต่งงานกับอุรักลาไวจ ขณะที่มุสลิมเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาหลังคนจีน

ชาวอุรักลาไวจคนหนึ่งระบุว่า คนเผ่าคนแก่ได้เล่าต่อ ๆ กันมาว่ากลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจที่อยู่บริเวณท่าทำหอยพงแถบศาลาด่านทางด่านเหนือของเกาะลันตามักถูกปล้นโดยพวกทุ้งหยีเพ็ง ทำให้ต้องหลบหนีการปล้นบ่อย ๆ ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจที่สังกัดอยู่ระบุว่า ในช่วงนั้น อุรักลาไวจเริ่มปักหลักตั้งถิ่นฐานที่สังกัดอยู่เพื่อทำประมงและทำไร่ แต่ไม่ได้มีการจับจองที่ดิน เมื่อทำไร่เสร็จก็ออกทะเลไปหาปลา ต่อมาคนมุสลิมก็ขอเช่าทำต่อและเป็นเจ้าของที่ดินแทนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชุมชนอุรักลาไวจเกิดขึ้นเมื่อมีการค้าขายสำเภาระหว่างเกาะลันตากับปีนัง ภูเก็ต และเมืองท่าอื่น ๆ โดยพ่อค้าคนจีน พ่อค้าคนจีนจะใช้เรือใบสามหลักนำปลาทะเลไปขาย ชาวสาร มาขายช่วงที่พ่อค้าจีนเข้ามาค้าขายและจอดสำเภาปลายเกาะลันตา ลูกเรือได้นำปลาทะเลไปแลกปลาเค็มกับอุรักลาไวจ ช่วงนี้เองที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจมีเสื้อผ้าสวมใส่ จากเดิมที่นุ่งกระสอบกุหนี่ที่ทำจากเชือกป่านมาปกคลุมร่างกายแทนเสื้อผ้า หรือบางครั้งใช้เปลือกมะพร้าวมาปกปิดร่างกาย

เมื่อถึงช่วงมรสุมประมาณเดือนพฤษภาคม-พฤศจิกายน อ่าวลันตาเป็นพื้นที่หลบมรสุมของเรือสินค้าที่ดีที่สุดในแถบนี้ และทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าวมีคนจีนบางส่วนเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ศรีราชา จนที่นี่กลายเป็นชุมชนการค้าที่เก่าแก่ของเกาะลันตา

สำหรับการค้าขายและการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างบกกับเล กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจจะนำอาหารทะเลแห้งไปขายที่คลองพนและบ่อม่วง เมื่อขายอาหารทะเลได้ก็นำมาซื้อข้าวสาร แต่ละคนจะได้ข้าวสารประมาณ 1-2 กิโลกรัมกลับบ้าน นอกจากนั้น ยังมีความสัมพันธ์ภายใต้ระบบ “เกลอเขา-เกลอเล” กับคนในชุมชนบนบกที่ไปค้าขายด้วย

ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจกับคนไทย จีน และมุสลิมบนเกาะลันตา กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจก็ได้ปรับตัวเข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นโดยการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ การหยิบบัณฑิตของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมา เช่น การรับประเพณีแข่งแข่งจากชาวจีนมาปฏิบัติ

ในประเพณีแต่งงานเปรว เป็นต้น ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็รับเอาวัฒนธรรมจากกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยไปปฏิบัติเช่นกัน ดังเช่น ชาวจีนรับประเพณีการทำคลอดและการอยู่ไฟจากชาวเล ทำให้เกิดอัตลักษณ์ที่สลับไหลในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนเกาะลันตา (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2554)

พื้นที่และวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย

จากการสนทนากลุ่มพบว่า แม้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยจะได้ชื่อว่าเป็นชาวเล แต่ในอดีต กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยจะหาปลาและทำไร่ข้าวด้วย โดยหาปลากลางทะเลและเมื่อถึงฤดูมรสุมก็จะหยุดพักทำไร่ข้าวบนเกาะต่าง ๆ รวมทั้งเกาะลันตา แต่ในฤดูมรสุม ชาวอุรักลาโว้ยจะมีข้าวไม่เพียงพอ ทำให้ต้องกินอาหารที่หุงจากข้าวไร่ผสมกับตาวิ (มันสำปะหลัง) บิลัก (มันลิก) กาปู้ (ปรงเล) กาเม (มะพร้าว) และยาโก้ (ข้าวโพด)

สำหรับการทำประมง ในอดีต กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยใช้ “เรือปะหลง” หรือเรือซุด ซึ่งต้องมีการล้มน้ำ 1 ต้นเพื่อนำมาใช้ทำเรือ จึงจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากคนทั้งหมู่บ้านมาช่วยลงแรงในการล้มน้ำและสร้างเรือ ในการออกทะเลแต่ละครั้ง เรือปะหลง 1 ลำจะมีคนประมาณ 5-6 คน มีหัวหน้าเป็นคนคอยควบคุมและจัดการทุกอย่าง แต่ออกทะเลได้ไม่ไกลเพราะเป็นเรือซุด ต้องใช้การแจว และแล่นใบโดยใช้ใบ “กายก” หรือใบเตยมาร้อยเป็นใบเรือ เมื่อได้อาหารทะเลมา ก็จะแบ่งกันและแจกในชุมชน ที่เหลือจะนำมาทำปลาเค็มไว้แจกหรือขาย

เมื่อมีการเข้ามาตั้งแพลาเพื่อรับซื้ออาหารทะเลที่เกาะลันตาและการคมนาคมทางเรือมีความก้าวหน้า กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยในชุมชนหัวแหลม 3 เมื่อได้สินค้าประมงก็นำไปขายให้กับแพโกหวอด 421 ซึ่งเป็นของพ่อค้าชาวจีนตั้งอยู่ที่ชุมชนหัวแหลม 2 (หรือบ้านหัวแหลมเดิม) และพ่อค้าคนจีนจะนำไปขายต่อที่ตลาดบ่อม่วง ตำบลทรายขาว อำเภอเหนือคลอง กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยบางรายเคยส่งอาหารทะเลไปขายถึงสตูลบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย และยังวิ่งเรือไปขายถึงป็นัง

สำหรับชุมชนลังกาอู้ มีอาชีพหลักเหมือนกับชุมชนหัวแหลม 3 แต่บางครั้งครวัมีส่วนบริเวณเชิงเขาที่ปลูกไม้ผลและไม่ขึ้นต้นสำหรับเป็นแหล่งสำรองไม้ไผ่ซ่อมเรือประมง โดยได้รับที่ดินพระราชทานจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นเอกสารสิทธิ์ นส.2 เป็นที่ดินขนาดเล็ก ๆ ใช้ทำสวนสมรมโดยปลูกไม้ผลยืนต้น เช่น มะขาม มะพร้าว มุด ลูกเนียง สะตอ เพื่อบริโภคในครอบครัว และมีไม้ไผ่สร้างบ้านหรือซ่อมเรือ ทั้งหมู่บ้านมีคนทำสวนยางเพียงรายเดียว

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะลันตามีแหล่งประมงที่สำคัญคือ หน้าหาดและรอบเกาะเล็กซึ่งเป็นพื้นที่หาหอยชักตีนและหอยดีเตบ บริเวณรอบเกาะกลวงเป็นพื้นที่หาหอยนางรม และลานกึ่งบริเวณปลายเกาะลันตากับเกาะปูเป็นพื้นที่จับสัตว์น้ำต่าง ๆ นอกจากนั้น ยังไปทำประมงบริเวณศาลาด่าน เกาะไห เกาะรอก เกาะห้า เกาะหม้อ หินแดง หินม่วงเกาะหมา ร่องกลางระหว่างเกาะพีพีกับเกาะลันตา เกาะจำ เกาะศรีบอยา โดยชาวประมงจะวางเครื่องมือหาปลา ได้แก่ อวนปลากระบอก อวนปลาทราย ไซปู บางครั้งก็ไปทำประมงถึงจังหวัดภูเก็ต จังหวัดระนอง และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดตรัง หรือไปดำหอยและกุ้งมังกรบริเวณเกาะสองในเขตประเทศเมียนมาร์

ในการทำประมง ผู้ชายจะเป็นคนออกทะเล สำหรับบางครั้งครวัที่ทำประมงประเภทไม่ออกแรงมาก

เช่น วางอวนกุ่ม อวนปู หาดหอย ผู้หญิงก็ไปออกทะเลด้วย ผู้หญิงและผู้ชายจะช่วยกันแปรรูปอาหาร ขณะที่การค้าปลาส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของผู้หญิง

สำหรับเศรษฐกิจประมงมีทั้งระบบเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมและเศรษฐกิจแบบตลาด ระบบเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพและแบ่งปันที่เป็นระบบพื้นฐานที่มีมาแต่เดิม เพราะในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจจะต้องไปออกทะเลด้วยกันโดยใช้เรือลำเดียวกัน เมื่อได้อาหารมาก็แบ่งปันกัน ผู้ที่ออกทะเลยังได้นำสัตว์น้ำที่ได้ไปแบ่งปันให้กับเครือญาติและเพื่อนบ้าน ปัจจุบัน การแบ่งปันกันในเครือญาติและชุมชนก็ยังมียุ่

สำหรับผู้ที่ไม่ใช่เรือและเครื่องยนต์ จะทำประมงเพื่อยังชีพเป็นหลัก คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่คือเด็กและผู้หญิงที่ทำประมงโดยการจับหมีกไววาย การเก็บหอย การต๋อยหอยดีเตบและหอยนางรมตามหาดหินและหาดรอบเกาะกลวงและเกาะเหล็ก เพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน หากเหลือก็ขายในชุมชนซึ่งราคาถูกกว่าท้องตลาด

ในส่วนของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ชาวประมงพื้นบ้านที่มีพันธะจากการที่ไปกู้เงินมาลงทุนกับเครื่องมือประมงจะต้องขายอาหารทะเลให้กับแพปลาในบ้านสังกัดซึ่งเป็นผู้ออกทุนให้ซึ่งมีทั้งหมด 3 แพ และแพปลาจะส่งอาหารทะเลไปขายยังจังหวัดสตูล ตรัง ภูเก็ต หรือตามที่ถูกคำสั่ง สำหรับคนที่ไม่ใช่พันธะกับแพปลาจะขายตรงให้กับโรงแรม รีสอร์ท และร้านอาหารบนเกาะลันตา

การเมืองเรื่องพื้นที่ภายใต้บริบทการพัฒนา

เกาะลันตาได้ถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีชื่อเสียงสำหรับชาวต่างชาติ มีการสร้างโรงแรม รีสอร์ท และร้านอาหารขึ้นมาเป็นจำนวนมากขึ้นมารองรับ และมีนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามายังเกาะลันตา ท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยว วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจในชุมชนหัวแหลม 3 ก็มีการเปลี่ยนแปลง โดยในฤดูท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจในชุมชนได้ปรับตัวด้วยการรับจ้างวิ่งเรือให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเช่าเรือไปดำน้ำและตกปลาตามเกาะต่าง ๆ โดยเฉพาะเกาะไผ่ เกาะหมา เกาะเชือก เกาะมุก ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจยังคงอยู่ยังคงมีอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก การที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจยังคงดำรงวิถีชีวิตและการทำมาหากินที่ผูกพันกับธรรมชาติ ทำให้พื้นที่ของพวกเขามีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นหลังจากมีการส่งออกปูนซีเมนต์ไปยังต่างประเทศโดยเรือเดินสมุทรที่ใช้พื้นที่ประมงของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเป็นที่จอดเรือและการประกาศเขตอนุรักษ์ทับซ้อนที่ดินและทะเลที่พวกเขาทำการประมง

ลานกุ่มและเรือปูน : การให้ความหมายพื้นที่ของทุนและการสูญเสียเขตแดนของบรรพชน

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าทะเลที่เป็นพื้นที่ประมงที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจคือหาดไต้น้ำระหว่างเกาะปอกกับเกาะลันตาซึ่งเป็นหาดโคลนปนทรายที่เรียกว่า “ลานกุ่ม” จากการสนทนากลุ่ม กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจอธิบายว่า หาดไต้น้ำแห่งนี้ทอดตัวยาวจากหัวเกาะหม้อทางใต้สุดของเกาะลันตาไปจนถึงเกาะตะเลเบ็ง ยาวประมาณ 6-7 ไมล์ทะเล กว้างประมาณ 4 ไมล์ทะเล ลึกประมาณ 15-40 เมตร ในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มากเพราะไม่ถูกรบกวนจากเรือประมงเชิงพาณิชย์

ลานกุ่มเป็นพื้นที่ทำประมงของส่วนรวมที่มีทั้งอุรักลาไวจและชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมา

ทำการประมงร่วมกัน ทั้งจากเกาะลันตา พังหยีเพ็ง เกาะป่อ เกาะลันตาน้อย ศรีราชา ศาลาด่าน ไปจนถึงกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจจากจังหวัดตรัง เช่น ปากเม็ง สีเกา เกาะมุก แหลมไทร แหลมขาว และเกาะลิบง เป็นต้น

ชาวประมงพื้นบ้านมีการจัดการลานกึ่งให้มีการทำประมงที่เหมาะสมกับระบบนิเวศน์ โดยวางลอบหมึกทางด้านตะวันออกของลานกึ่ง ถัดมา 1-2 ไมล์ เป็นพื้นที่วางอวนกึ่งในเวลากลางวัน ตอนกลางคืนตั้งแต่หัวค่ำวางอวนเพื่อจับปลาหน้าดิน ส่วนตอนดึกวางอวนเพื่อจับปลาผิวน้ำ เช่น ปลามัง ปลาดะมะ ปลาไหลลด ปลาเก๋า ส่วนตอนดึกวางอวนผิวน้ำ ส่วนมากคือ ปลาจะละเม็ดดำ ปลาจะละเม็ดขาว ปลาเต้าไต้ย ปลาต้าหลัง ปลาหม้อแตก ที่เหลืออีก 4 ไมล์ทะเล วางอวนปูมาจนถึงหัวเกาะป่อและเกาะกลวง สำหรับลานกึ่งที่เหลืออีก 4 ไมล์ทะเล ไปจนถึงหัวเกาะป่อและเกาะกลวง จะวางอวนปู

ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2539-2540 เมื่อบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งนำเรือเดินสมุทรเข้ามาจอดบริเวณลานกึ่งและนำเรือโป๊ะชนปูซีเมนต์ฝังจากฝั่งมาชนถ่างลงเรือเดินสมุทรที่นี้ โดยบริษัทดังกล่าวไม่ได้แจ้งว่าจะใช้พื้นที่ลานกึ่งเป็นที่จอดเรือเดินสมุทรและชนถ่างปู

การที่เรือเดินสมุทรเข้ามาจอดบริเวณลานกึ่งและมีการชนถ่างปูจากเรือโป๊ะลงเรือเดินสมุทรทำให้ฝูงปูซีเมนต์ตกลงไปในน้ำ และฝูงปูแข่งตัวคลุมหน้าลานกึ่งหนาจนสัตว์น้ำไม่เข้ามาอาศัยและหากิน และกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจไม่สามารถวางเครื่องมือประมงได้ โดยกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจจะระบุว่าหลังจากมีการชนถ่างปูลงเรือเดินสมุทร ทำให้ลานกึ่งในระยะ 4 ไมล์ทะเลไม่สามารถทำประมงได้ ยกเว้นตกปลาอินทรี การสูญเสียลานกึ่งทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจทำประมงยากลำบากมากยิ่งขึ้น เพราะหากออกไปหากินเกิน 4 ไมล์ทะเลก็จะมีปัญหากับเรือประมงพาณิชย์

เรือเดินสมุทรที่วิ่งเข้าออกระหว่างทะเลนอกกับบริเวณลานกึ่ง ยังทำให้เครื่องมือประมงของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจเสียหาย และเมื่อไปแจ้งความที่สถานีตำรวจภูธรศาลาด่าน หากเป็นการเดินเรือเข้ามาก็สามารถระบุเรือได้ว่าเป็นเรือลำไหน แต่เจ้าของเรือจะจ่ายเพียงครึ่งหนึ่งของมูลค่าเครื่องมือประมงที่เสียหาย แต่หากเรือเดินสมุทรวิ่งออกก็ยากที่จะติดตามให้เจ้าของเรือมารับผิดชอบ การเดินเรือที่กินน้ำลึกถึง 12 เมตรยังทำให้เกิดน้ำขุ่นขึ้น ส่งผลให้หมึกไม่เข้าไซ และทำให้โคลนติดอวนอีกด้วย ทำให้ต้องเปลี่ยนไปใช้ลอบหมึกแทน แต่ได้หมึกน้อยลงมาก จากแต่เดิมที่วางลอบหมึก 15 ลูก ได้หมึกประมาณ 15-30 กิโลกรัม หากจะให้ได้หมึกเท่าจำนวนนี้ ต้องลงทุนเพิ่มลอบหมึกถึง 100 ลูก

บังตุ ชาวประมงอุรักลาไยจบ้านหัวแหลม 3 ระบุว่า ก่อนมีเรือปู สามารถทำประมงได้ง่าย ออกเรือไปประมาณ 2 ไมล์ทะเล ใช้เวลาอย่างมากครั้งวันก็ได้สัตว์น้ำกลับมา แต่หลังจากมีเรือปู พื้นที่การทำประมงก็น้อยลง และกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจต้องเล่นเรืออ้อมเรือปูเพื่อไปทำประมงในทะเลไกลกว่าเดิม ทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้นมาก อีกทั้งเครื่องมือประมงยังเสียหายจากการเล่นของเรือปู ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจจำนวนหนึ่งต้องเปลี่ยนอาชีพไปทำงานรับจ้างก่อสร้าง ทำสวน กรีดยาง หรือไม่กี่ขับรถรับจ้าง (บังตุ, สัมภาษณ์, 2557)

ขณะที่จะเอียด เจ้าของแพปลาที่บ้านหัวแหลม 1 ระบุว่า ก่อนหน้าที่จะมีเรือปูเข้ามา ลูกน้องซึ่งหมายถึงชาวประมงกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจที่มากู้เงินลงทุนสามารถหาปลาได้ลำละประมาณ 110 กิโลกรัม แต่หลังจากมีเรือปู

เข้ามา ลูกร่องก็หาปลาได้น้อยกว่าเดิมมาก (จี๋เอียด, สัมภาษณ์, 2557)

ความทุกข์ที่ชาวประมงพื้นบ้านได้รับทำให้ชาวประมงพื้นบ้านลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหา โดยเมื่อ 9 ปีที่แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยจหัวแหลม 3 ได้ทำข้อตกลงกับผู้คุมที่ทำหน้าที่ปล่อยเรือซึ่งมีสำนักงานที่บ่อม่วงว่า การปล่อยเรือเดินสมุทรต้องปล่อยเรือตอนเช้า เพราะถ้าปล่อยเรือตอนค่ำ เรือจะทำลายเครื่องมือประมง โดยเฉพาะอวนเสียหาย แต่ปฏิบัติได้ 2 ปี หลังจากนั้นก็กลับมาปล่อยเรือเดินสมุทรเช่นเดิมโดยไม่สนใจความเดือดร้อนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยและชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มอื่น ๆ ที่ทำประมงบริเวณลานกึ่ง

การให้ความหมายพื้นที่อนุรักษ์โดยรัฐ

นโยบายของรัฐในพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามันของรัฐนอกจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว ยังมีประกาศพื้นที่เกาะและทะเลเพื่อการอนุรักษ์ด้วย สำหรับที่เกาะลันตาได้มีประกาศในราชกิจจานุเบกษาลงวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2533 ให้พื้นที่แถบปลายเกาะลันตา ทะเล และเกาะต่าง ๆ เป็นอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, มปป.) แต่การประกาศอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา แม้ว่าด้านหนึ่งเป็นการอนุรักษ์ แต่อีกด้านหนึ่งก็ได้สร้างผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านอุรักลาโว้ยในชุมชนหัวแหลม 3 และสังกะอู โดยชาวอุรักลาโว้ยได้ระบุถึงผลกระทบต่อน้ำที่ทั้งที่เป็นที่ดินและทะเลของพวกเขาคือ

ประการแรก การประกาศอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตาได้ทับที่ดินทำกินของอุรักลาโว้ยบ้านหัวแหลม 3 และสังกะอู ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยซึ่งมีที่สวนไม่มากถูกอุทยานยึดที่ดินทำกิน บางคนมีที่สวน 6 ไร่ ถูกทางอุทยานฯ ยึดพื้นที่เหลือเพียง 3 ไร่เท่านั้น ชาวประมงพื้นบ้านยังระบุว่า ทางเจ้าหน้าที่อุทยานได้ห้ามมิให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเข้าไปตัดหวายเพื่อนำมาทำหรือซ่อมเครื่องมือประมง ทั้งที่บริเวณป่าดังกล่าวพวกเขาใช้ประโยชน์มาตั้งแต่บรรพชน กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยบ้านสังกะอูยังระบุว่า แม้แต่ตัดไม้ในสวนของตนเองก็ต้องขออนุญาตจากทางอุทยานฯ

ประการที่สอง การประกาศอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตาได้ครอบคลุมทะเลบริเวณหัวเกาะหม้อ ยาว 6 กิโลเมตร บริเวณดังกล่าวคือพื้นที่ทำประมงที่สำคัญของชาวอุรักลาโว้ยบ้านหัวแหลม 3 และสังกะอู ตั้งแต่บรรพชน และเป็นแหล่งจับปลาเล็กหรือปลาสิกลงไปหาเหยื่อตกปลาอินทรี แต่หลังจากมีการประกาศอุทยานแห่งชาติทับพื้นที่ดังกล่าว ทางอุทยานฯ ก็ได้ให้นักท่องเที่ยวมาดำน้ำเป็นหลักและห้ามชาวประมงพื้นบ้านเข้าไปจับปลาสิกลง อ้างว่าจะกระทบต่อนักท่องเที่ยวที่มาดำน้ำ หากกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเข้าไปหาเหยื่อปลาก็จะถูกจับ กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยระบุว่าที่ผ่านมาพวกเขาถูกจับกุมไปแล้ว 5-6 ราย ต้องเสียค่าปรับคนละ 1,500-2,000 บาท ทำให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ บ่อยครั้ง

ขณะที่เจ้าหน้าที่อุทยานฯ มองว่าการทำประมงของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยทำลายทรัพยากรทางทะเล แต่ชาวประมงพื้นบ้านหัวแหลม 3 และกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย บ้านสังกะอู ได้แย้งว่า พวกเขาจับปลาเพื่อเป็นเหยื่อในจำนวนเล็กน้อยมาก คือ คนละประมาณ 10-20 ตัว การทำประมงพื้นบ้านจึงไม่ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและไม่ได้รับกวนนักท่องเที่ยวนะ ขณะที่การหาปลาในทะเลก็ทำตามฤดูกาลโดยใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน เช่น อวนกึ่ง เป็นเวลาสองเดือน การหาปู ปลา ปู วางไซหมึก วางไซปลา ในฤดูมรสุม และแทง

หนอยา (หมึกไวยวาย) การตกปลาอินทรีในตอนกลางวันซึ่งแต่ละครั้งก็ได้เพียง 2-3 ตัว การทำประมงของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจจึงมีลักษณะของการหมุนเวียนตามฤดูกาลและทำให้ทะเลมีการฟื้นตัว

การประกาศอุทยานแห่งชาติที่ให้ความหมายทะเลว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์และนำไปตอบสนองต่อการท่องเที่ยว จึงเป็นการกีดกันชาวประมงพื้นบ้านออกไปจากการใช้ทรัพยากรที่ชาวอุรักลาไวยจเคยพึ่งพามาตั้งแต่บรรพชน และยังขัดต่อปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิชนพื้นเมืองในมาตรา 26 ที่บัญญัติว่า ชนเผ่าพื้นเมือง มีสิทธิในที่ดิน เขตแดน และทรัพยากร ซึ่งพวกเขา ครอบครองและเป็นเจ้าของตามประเพณี หรือเคยใช้หรือเคยได้รับมาก่อน ชนเผ่าพื้นเมือง มีสิทธิเป็นเจ้าของ ใช้ พัฒนา และควบคุมที่ดิน เขตแดน และทรัพยากรที่พวกเขาครอบครองอยู่ด้วยเหตุผลของการเป็นเจ้าของตามประเพณี หรือการประกอบอาชีพหรือการใช้ตามประเพณีรูปแบบอื่น ๆ รวมทั้งที่ชนเผ่าพื้นเมืองได้รับมาโดยวิธีอื่น รัฐจึงต้องให้การยอมรับและคุ้มครองในทางกฎหมายต่อที่ดิน เขตแดน และทรัพยากรเหล่านี้ การยอมรับดังกล่าวนี้จำเป็นต้องกระทำโดยการให้ความเคารพต่อจารีตประเพณี และระบบการถือครองที่ดินของชนเผ่าพื้นเมืองที่เกี่ยวข้อง (มูลนิธิชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อการศึกษาและสิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.)

ขณะที่ชาวประมงพื้นบ้านอุรักลาไวยจบ้านหัวแหลม 3 ระบุว่า ในอดีต ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขากับเจ้าหน้าที่อุทยานไม่เคยมีปัญหา ในระยะแรกที่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาประจำที่ทำการของอุทยาน กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจก็เคยช่วยเหลือ เช่น การแบ่งปันอาหารให้ แต่ปัจจุบันพื้นที่บริเวณทะเลหน้าเกาะหม้อกลายเป็นแหล่งดำน้ำและทางอุทยานฯ ได้ประโยชน์จากการเก็บค่าดำน้ำจากนักท่องเที่ยว จึงสั่งห้ามไม่ให้ชาวประมงพื้นบ้านจับเหยื่อปลาโดยไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิม

ปฏิบัติการในการอนุรักษ์ของรัฐที่เอื้อให้กับทุนสะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์ที่แอบแฝงผลประโยชน์โดยอาศัยกฎหมาย และยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจกับรัฐและทุนด้วย

อภิปรายและสรุป

ประการแรก การศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจมีความรู้ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับพื้นที่ของพวกเขา ทั้งพื้นที่ที่เป็นที่ดินและทะเล ในเชิงกายภาพ พื้นที่บริเวณปลายเกาะลันตาและทะเลโดยรอบเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจจะใช้ที่ดินสำหรับการทำสวนสมรมที่มีไม้ยืนต้นที่มีความสำคัญเพราะใช้สำหรับทำเรือประมงและเป็นแหล่งอาหาร รวมทั้งเป็นแหล่งวัตถุดิบสำหรับนำไปใช้ในการประกอบพิธีกรรม ที่ฝั่งศพของบรรพชน บริเวณผืนดินที่ติดกับทะเลถูกใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือน ขณะที่ชายฝั่งที่น้ำท่วมถึงและท้องทะเลคือพื้นที่ทำการประมงที่สำคัญในการดำรงชีวิตและสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ ที่ดินและทะเลจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจ

ขณะที่พื้นที่ทางความคิด กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจถือว่าธรรมชาติทุกประเภทซึ่งรวมถึงชายหาดและทะเลที่พวกเขาทำมาหากินมีศักดิ์เป็นเจ้าของ ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ รวมถึงปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่ต้องออกทะเลไปทำมาหากิน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาไม่ได้เป็นเจ้าของ

ธรรมชาติ แต่ธรรมชาติรวมถึงตัวของพวกเขาก็มีสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นเจ้าของ ที่สำคัญอีกประการก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจไม่มีแนวคิดกรรมสิทธิ์ปัจเจก (private property) เนื้อที่ดินและทะเล แต่เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม (common property)

ประการที่สอง การให้นิยามความหมายพื้นที่ซ้อนทับลงไปบนพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจทำให้เกิดพื้นที่ลักษณะที่ 3 ที่เป็นพื้นที่ทางสังคมหรือ “การเมืองเรื่องพื้นที่” ซึ่งเกิดขึ้นทั้งจากทุนที่ต้องการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากพื้นที่และจากรัฐที่ต้องการอนุรักษ์พื้นที่ แต่ปฏิบัติการของทุนได้ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ขณะที่การอนุรักษ์ของรัฐก็เอื้อให้กับทุน ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจไม่สามารถต่อรองได้และถูกเบียดขับออกไปจากการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งเป็นการละเมิดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิชนพื้นเมือง

ผลการศึกษาในประเด็นของการที่ชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจไม่มีความคิดเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ปัจเจก (private property) เนื้อที่ดินจึงสอดคล้องกับงานของนฤมล อรุโณทัย (2557: บก.) ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจไม่มีความมั่นคงในที่ดิน ขณะที่งานชิ้นนี้ต้องการชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่าทรัพยากรที่เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม (common property) ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจยังถูกแย่งชิงทั้งจากรัฐและทุนผ่านการให้ความหมายที่ซ้อนทับลงไปบนความหมายเหนือพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจ ซึ่งหากยึดตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิชนพื้นเมืองแล้ว พื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจคือดินแดนและเขตแดนของบรรพชน แต่รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิทธิตามประเพณี (customary rights) ดังกล่าว จึงทำให้การเข้าถึงทรัพยากรเหนือพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจถูกแย่งยึดไม่แตกต่างไปจากการแย่งยึดที่ดินทำกินจากชาวนา

ในเชิงแนวคิดทฤษฎี บทความนี้ใช้แนวคิดพื้นที่ (space) ซึ่งพัฒนามาจาก Kahn (2000) ทำให้เกิดความเข้าใจพื้นที่ทางกายภาพและการให้ความหมายพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจ และเข้าใจพื้นที่ทางสังคมหรือ “การเมืองเรื่องพื้นที่” บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relation) ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐและทุน เพราะการให้ความหมายพื้นที่ที่ซ้อนทับลงไปบนพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจที่ส่งผลให้พวกเขาถูกกีดกันจากการเข้าถึงทรัพยากรนั้น พวกเขาไม่สามารถต่อรองได้

เพื่อเป็นการปกป้องสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจ บทความนี้เสนอให้ทุนทำธุรกิจโดยยึดหลักธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (Business and Human Rights) ซึ่งมีหลักการสำคัญที่การทำธุรกิจจะต้องยึดถือก็คือ การเคารพสิทธิมนุษยชน การปกป้องสิทธิมนุษยชน และการเยียวยากรณีที่ได้รับผลกระทบจากการทำธุรกิจทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในกรณีนี้ ทุนต้องเคารพสิทธิตามประเพณีเหนือท้องทะเลของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจโดยถือว่าท้องทะเลเป็นกรรมสิทธิ์ของส่วนรวมและกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจ ทุนจะทำธุรกิจโดยละเมิดมิได้ หรืออย่างน้อยต้องทำตามข้อตกลงที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจเคยเรียกร้องและเคยทำข้อตกลงไว้ในเรื่องของช่วงเวลาในการปล่อยเรือและต้องเยียวยาหากเกิดความเสียหาย บริษัทเอกชนที่เป็นผู้ส่งออกปูน้ำจืดจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบสูงสุดเมื่อเกิดความเสียหายและต้องดำเนินการให้เกิดการเยียวยา ไม่ใช่ให้กลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้ที่คอยระวังและไปแจ้งความ ซึ่งหากเป็นเรือขาออกนอกประเทศ ก็จะไม่สามารถติดตามเรือมารับผิดชอบได้สำหรับรัฐ ขอเสนอให้รัฐต้องให้การปกป้องสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์อุรูกลาไวยจเหนือพื้นที่ทั้งที่ดินและทะเล รวมถึงทรัพยากร โดยปฏิบัติตามปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิชนพื้นเมือง มาตรา 26 ที่

บัญญัติว่ารัฐจะต้องให้การยอมรับและคุ้มครองในทางกฎหมายต่อที่ดิน เขตแดน และทรัพยากรเหล่านี้ การยอมรับดังกล่าวนี้จำเป็นต้องกระทำโดยการให้ความเคารพต่อจารีตประเพณี และระบบการถือครองที่ดินของชนเผ่าพื้นเมืองที่เกี่ยวข้อง โดยการกันเขตแดนของบรรพชนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจออกจากเขตอุทยานแห่งชาติ และมอบให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจดูแล โดยอาศัยแนวทางตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553 เรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงมาปรับใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ และอาศัยมติคณะรัฐมนตรีว่าด้วยการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล 2 มิถุนายน 2553 ที่ระบุว่าให้ชาวเลสามารถประกอบอาชีพประมง หาทรัพยากรตามเกาะต่าง ๆ ได้ และเสนอผ่อนปรนพิเศษในการประกอบอาชีพประมงที่ใช้อุปกรณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาวเลในการเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่อุทยานและเขตอนุรักษ์อื่น ๆ และกันพื้นที่จอดซ่อมเรือ เส้นทางเข้า-ออกเรือ เนื่องจาก ส่วนมากทับซ้อนพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว มีความขัดแย้งกันเป็นระยะ รวมถึง การควบคุมเขตการทำประมงอวนลากและอวนรุนให้เป็นไปตามข้อตกลงอย่างแท้จริง (รูก้าเขตประมงชายฝั่ง)

บรรณานุกรม

- Kahn, M. (2000). Tahiti Intertwined: Ancestral Land, Tourist Postcard, and Nuclear Test Site. *American Anthropologist*, 102(1), 7–26. <https://doi.org/10.1525/aa.2000.102.1.7>
- Soja, E. W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Wiley-Blackwell.
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (n.d.). โครงการจัดการฐานข้อมูลในเขตอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา. Retrieved from <https://www.dnp.go.th/nprd/project/Lanta.php>
- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2549). อยู่ชายขอบ มองลอดความรู้ ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บ.ก.). *รวมบทความเรื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ฉลาดชาย รมิดานนท์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ฐานันท์ เสาวภาศรีวรกุล. (2552). *เสียงเพรียกจากปัตตานี : การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูภายใต้พัฒนาวัฒนธรรม* (วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม. (พัฒนามนุษย์และสังคม)), มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นฤมล อรุโณทัย, พลาเดช ณ บ่อมเพชร, อุษา โคตรศรีเพชร, กิ่งแก้ว บัวเพชร, จีระวรรณ บรรเทาทุกข์. (2557). *ทักษะวัฒนธรรมชาวเล ร้อยเรื่องราวชาวเล มอแกน มอแกลน และอุรักลาไวจ ผู้กล้าแห่งอันดามัน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ยศ สันตสมบัติ. (2547). *นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน*. เชียงใหม่: วิทอินดีไชน.
- อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2554). *พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์อำนาจของชาวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่*. (ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สัมภาษณ์**
- จี๋เอียด, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2557.
- บังตู้, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2557.